

MİLLİYETÇİLİĞİN FEMİNİST SAVUNUSU¹

FAHRİYE ADSAY

Son yıllarda başta ana akım Kürt siyaseti² çerçevesinde kadın hakları savunuculuğu yapanlar olmak üzere, kadın kimliği ile ulusal kimliği daha ziyade bir karşıtlık bağlamı içinde ele alma eğilimi güçlenmektedir. Kürt kadın siyasetçiler ile ilgili haber ve yorumlara ya da bizzat kadın siyasetçilerin kendi yazdıkları, çeşitli vesilelerle basına ve sosyal medyaya yansıyan siyasi söylemlere göz atıldığında, Kürt kadınlarının ulusal kimliklerinin giderek daha fazla görünmez kılınmaya çalışıldığı göze çarpmaktadır³ (Kışanak, 2019). Ulusal kimliği görünmez kılma çabaları çoğu zaman feminizm ile milliyet-

- 1 İsmail Beşikci Vakfı'na, organize etmiş olduğu 'Bahar Akademisi' kapsamında 20 Nisan 2019 tarihinde bu sunumu gerçekleştirme imkânı sağlamış olduğu için teşekkürlerimi sunuyorum.
- 2 Ana akım Kürt siyaseti ile kastedilen, yaklaşık son 40 yıldır Kurdistan'ın kuzeyindeki muhalif Kürtler arasında siyasi, kültürel hegemonyayı ve de temsil yeteneğini büyük oranda elinde tutan, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın fikirlerini referans alan siyasi harekettir. Bu yazının referansları ve çıkış noktası Kuzey Kurdistan'da milliyetçilik ve feminizm (ya da kadın hakları) çerçevesinde yürütülen tartışmalardır.
- 3 Kışanak, Gültan, *Kürt Siyasetinin Mor Rengi*, Dipnot Yayınları, 2019, Ankara. Kitap, başta HDP'den Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi eş başkanı iken 26 Ekim 2016'da gözaltına alınarak tutuklanan, 1 Şubat 2019'da 14 yıl 3 aylık hapis cezası alarak hâlâ cezaevinde bulunan Gültan Kışanak tarafından derlenmiş olup, Kürt siyaseti içinde yerel ve genel siyasette görev almış, cezaevinde bulunan 22 kadının kendi kalemlerinden siyasi deneyimlerine yer vermektedir. Ayrıca bkz., 1 Şubat 2019'da Gültan Kışanak ve Sebahat Tuncel'in ceza almaları üzerine yapılan yorumlar. Örnek: HDP Diyarbakır Milletvekili Meral Danış

çiliğin uzlaşmaz iki kavram oldukları, ulusal çıkarların ya da ulusal hareketlerin her zaman kadın haklarını ötelediği ya da ciddi bir engel oluşturduğu iddialarına dayandırılmaktadır (Öcalan, 1999, 2000, 2001; Çağlayan, 2007; 2013; Mojab, 2005, 2005a).⁴ Diğer yandan, Kürdistan ve Kürtler bağlamında, kimlik siyaseti ve milliyetçilik, ırkçılıkla eş anlamlı kılınmakta ve siyasi, tarihsel, toplumsal bağlamlardan koparılarak Kürtlerin her ikisinden uzak durmaları gerektiği telkin edilmektedir (Şahin, 2018; Demirtaş, 2015; 2019). Bu yazıda feminist çıkarlar ile milliyetçi çıkarların söylendiği gibi her zaman uzlaşmaz olmadıklarını iddia ediyorum. Kürdistan'ın kuzeyi bağlamında feminist çıkarların penceresinden milliyetçiliği savunuyorum.

Burada milliyetçiliğin bilhassa konu edilmesinin nedeni, devamlı bir şekilde bağlamlardan uzak olarak bu kavrama sadece negatif anlamlar yüklenmesinden dolayı bu kavramı açıktan savunmaktan duyulan çekingenliğin kırılmasına bir nebze katkıda bulunmaktır. Takip edebildiğim kadarıyla, gerek Kürt kurumları, gerekse Kürtlere yakın olduğunu düşündüğümüz çevreler tarafından düzenlenen seminer, konferans, panel gibi fikir ve tartışma ortamlarında, yayın dünyasında bu konu hemen hemen hiç gündeme gelmemekte ya da getirilmemekte ve tartışmaların dışında tutulmaktadır. Bu konu gündeme gelse de genelde mahkûm edici ya da sadece olumsuzlamak için gündeme getirilmektedir (Mojab, 2005a; Çağlayan, 2007, 2013; Yüksel, 2006). Sayısı giderek artmakta olan Kürt akademisyenler arasında da konunun yeterince ele alınmaması, buna bağlı olarak meselenin çok yönlü olarak anlaşılmasına ve tartışılmasına katkı sunacak çalışmaların yetersizliği de üzerinde durulmaya değer.

Kürt bir kadın olarak, feminizm ile milliyetçiliği karşı karşıya getirmekten ziyade üzerine birlikte kafa yormamız ve çözüm üretmemiz gerektiğini düşünüyorum. Milliyetçiliğin sadece olumsuzlamak amacıyla gündeme getirilmesi ya da bu iki kavram birlikte gündeme geliyorsa genellikle milliyetçilik aleyhine gündeme gelmesinin oldukça dikkat çekici hatta kuşku uyandırıcı olduğunu düşünüyorum. Bu yazının temel nedeni Kürt milliyetçiliğine karşıt bir feminist

4 Mojab ve Çağlayan'ın görüşlerinin eleştirisi için bkz. (Adsay, 2017a; Adsay, 2017.)

anlayışın giderek ağırlık kazanmasından duyulan rahatsızlık ve de terdirginliktir. Bahar Akademisi vesilesiyle meseleyi bu yönüyle gündeme getirmenin, bir tartışma imkânı doğurmasını umuyorum.

Feminizm ile milliyetçiliğin sürekli birbirine hasım, “doğalaları gereği” uzlaşmaz çıkarlara sahip oldukları öylesine çok sıklıkla dillendiriliyor ki, Kürdistan’da yaşanan tüm gerilimler, baskılar, çatışmalar birbirinden farklı sosyo-politik, tarihsel bağlamlarından koparılarak, sadece toplumsal cinsiyetler arası bir çatışma varmış izlenimi verilircesine, her mesele kadın meselesine indirgeniyor.⁵ Bunu en çok dillendiren ve propagandasını yapan ana akım Kürt siyaseti, ancak sadece onunla da sınırlı değil. Bu söylemin epey geniş bir alanda kabul gördüğünü ya da bir kaç istisna dışında yüksek sesle ciddi bir itiraz gelmediğini iddia etmek mümkün.⁶

Feminizm ve milliyetçilik ilişkisine dair iki farklı görüş söz konusu. Birinci görüşe göre, feminist ve milliyetçi çıkarlar her koşulda birbirlerini dışlarlar, uzlaşmalarının imkânı yoktur. Zira milliyetçilik cinsiyetlendirilmiş “doğası” nedeniyle her zaman feminizmin aleyhine işlev görmüştür (Kaplan, 1997; Yural-Davis, 1997; Enloe, 2003). İkinci görüş ise, feminizm ile milliyetçilik arasındaki gergin hatları göz ardı etmeksizin, “doğası gereği” bir uzlaşmazlıktan söz edilemeyeceğini savunur (West, 1997; Herr, 2003; Kim, 2009; Al-Ali & Pratt,

5 Seçimle işbaşına gelmiş HDP’li belediyelere kayyım atanmasını “tekçi erkek zihniyeti”, “erkek devlet zihniyeti”nin bir ürünü olarak değerlendiren HDP Kadın’ın resmi twitter hesabının 6 Eylül ve 7 Aralık 2019 tarihli tweetleri. @HDPkadin: “... Bu tür saldırılarla kadınları yıldırılmazız. Kadın katliamlarına, kayyım darbesine, erkek devlet şiddetine karşı mücadelemizi sürdürüreceğiz.” Erişim tarihi:14 Ocak 2019 <https://twitter.com/HDPkadin/status/1169995435693477888>;

@HDPkadin: 7 Aralık 2019: “... Kayyım atayan tekçi erkek zihniyeti bilsin ki, Biz Kadınlar direnmeye devam edeceğiz. <https://twitter.com/HDPkadin/status/1203226915601092610>;

Filiz Kerestecioglu, 17 Eylül 2016: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/601126/_Kayyim_aslinda_kadinlara_atandi_.html. Bkz. 3. Dipnot.

Meral Danış Beştaş; Leyla Güven’in(@LeylaGuvencd) 1 Eylül 2019 tarihli tweeti: “Kayyum gasptır. Kadın düşmanıdır. Kayyuma karşı mücadeleye devam edeceğiz.” <https://twitter.com/LeylaGuvencd/status/1168205310873542656>. Erişim tarihleri: 20/01/2020.

6 İtiraz için bkz. Zengin (2019).

2015).⁷ Feminist ve milliyetçi tarafların karşılıklı yapılandırıcı bir ilişki içinde olabileceklerini ileri sürer. Ben ikinci görüşü savunuyorum. Zira feminist milliyetçilik kadınların ulusal hareketlerde görünmez kılınmaya çalışılan rolüne vurgu yapmakla kalmaz, ya da sadece burada kendini var etmez. Sadece “kadınların bağımsızlığa giden süreçte seferber edilmelerini amaç edinmez. Kendi bakış açısından milliyetçiliğin kurbanlaştırdığı kadını da tarif eder ama daha önemlisi milliyet ve milliyetçilikle olan ilişkisi dolayısıyla güç kazanan kadını da tarif eder.” (Kim, 2009, s. 109). Milliyetçiliği feminizm lehine yeniden tanımlar. Ya da milliyetçiliği itmek, uzaklaştırmak yerine onu kontrol etmeye, onun üzerinde söz sahibi olmayı hedefler.

Milliyet ve Milliyetçilik

Deniz Kandiyoti'nin de (2007) işaret ettiği gibi milliyetçiliğin, üzerinde en geniş mutabakata varılan özelliklerinden biri, iki ters yöne bakma özelliğidir. Bir yandan kendini çoğu zaman yeni kimlikler lehine gelenekseli dönüştürüp eritecek modern bir proje olarak sunarken, diğer yandan da ortak bir ata kültürünün diriltilmesi projesi olarak sunar. Bu nedenle her ulusun tarihsel dönemeçlerinde yeniden yorumlanabilecek, yeniden keşfedilebilecek, son derece akışkan ve belirsiz ya da kendine özgü bir anlamlar alanının önünü açar. Bu anlamlar sabit olmayıp, her bir toplumun farklı tarihsel dönüşüm anlarında dönüşmeye, yenilenmeye adaydırlar; siyasi aktörlerin çekişmeleri ve mücadeleleri, siyasi tarafların müzakereleri yeni anlam ve tanımların içeriğini belirler. Her yeni bir müzakere ortamı ulus/milliyetin neyi/kimleri kapsadığı neyi/kimleri dışarıda bıraktığı, ulusal birliğin içeriği, alternatif egemenlik iddiaları ve elbette toplumsal cinsiyet ilişkilerine ilişkin anlamları da derinden etkiler.

Milliyet ve milliyetçilikten ne anlıyorum ve neye dayanarak milliyetçiliği savunuyorum? Bana göre en kısa ve öz tanımıyla birey için benlik ne ise, modern zamanlarda bir toplum için milliyet de odur. Modern zamanlara özgü kolektif kimliklerden sadece biridir. Nasıl ki

7 Ranjoo Seodu Herr'in "The Possibility of Nationalist Feminism" başlıklı makalesinin Kürtçesi için bkz. *Derfeta Feminizma Neteweperwer*. Erişim tarihi: 21.01.2020. <http://blog.kovarazarema.com/derfeta-feminizma-neteweperwer/>

kişi ancak bir benlik sahibi olması hâlinde diğer bireylerle sağlıklı ve eşit bir ilişki kurabiliyorsa, bir takım ortak değerleri paylaşan ve farklılıklarıyla diğerlerinden ayrılan topluluklar da milliyet denilen örgütlü kolektif kimlikleri sayesinde diğer milliyetlerle eşit koşullarda ortak bir zemini paylaşabilir ve sağlıklı bir ilişki içine girebilir. Mücahit Bilici'nin (2017, s.146) deyişiyle, “milliyet anlayışı olmayan insanlar küçük parçalar ve yolunu kaybetmiş serseri bireylerden öte bir şey değildir.” Modern zamanlarda milliyet ulaşılması gereken bir durumdur. “İnsanın dayanışarak kendinden büyük bir şeye dönüşmesidir. İradeyle dayanışarak büyük parçalara dönüşmek demokrasinin de bir gereğidir.” Yoksa iddia edildiği gibi demokrasi, milliyetli olmanın üzerinden atlanılarak varılacak bir merhale değildir.

Milliyetçiliği ise, farklı sosyo-politik ve tarihsel bağlamlarda farklı içerikler kazandığını göz ardı etmeden, bir toplumun benliğini, kolektif kimliğini oluşturma, onarma, kolonyal güç ya da güçlerin tahakkümünden çıkma, siyasal bir statü ya da bağımsızlığı elde etme ve sürdürmeye dönük kültürel, ekonomik ve sosyo-politik söylem ve faaliyetlerin bütünü olarak anlıyorum. Güney Koreli Ranjoo S. Herr'in tanımıyla da, “bir ulusun üyelerinin içeride eşit olacakları ve kolektif refahın geliştirilmesine dönük rekabet içinde olacakları bir ortamı oluşturmaya” (Herr, 2003, s. 22) dönük fikir, söylem ve faaliyetler bütünü de denilebilir. Kendi (Kürtçe) sözcük dağarcığımızdan yararlanacak olursak milliyetçiliği “jixwerebûn” (kendine faydalı olma) sözünün kolektif bir içerik kazanmış hâli olarak anlıyorum.

Milliyetçiliğe Yöneltilen Eleştiriler

Milliyetçilik geniş bir tanım ve anlam yelpazesine sahip olmakla beraber en fazla eleştiri alan kavramlardan biridir aynı zamanda. Kürdistan ve Kürt siyaseti bağlamında yapılan tanımların birçoğunda -Kürt siyasi hareketinin yaptığı tanımlar dâhil- genelde çok eleştirel ve itiraz edici bir ton hâkimdir. En çok dillendirilen itiraz ya da eleştirilerden biri şudur: Ulus-devletle birlikte milliyetçiliğin de artık aşıldığı/aşılması gerektiği yönündeki PKK lideri Abdullah Öcalan'ın fikirleriyle neredeyse birebir örtüşen bakış açısı (Öcalan, 2011; Çağlayan, 2016; Yılmaz, 2011; Yakut, 2011; Aydınkaya, 2011;

Gökkan, 2016).⁸ Diğer bir eleştiriye göre milliyetçilik, ulusal kimliğe olan sadakatin örgütlenmesinden sonraki aşamada, söz konusu sadakatin asimilasyona, ırkçılığa, yabancı düşmanlığına ve soykırıma varan bir tahripkârlığa ve kolektif bencillığe dönüşme riski barındırır. Ezilenin her an ezene dönüşme riskini akla getirir (Öcalan, 2011; Yılmaz, 2011; Yakut, 2011; Aydınkaya, 2011; Çağlayan, 2007). Ancak risk derken, bu kelimenin sözlük anlamı olan ‘bir tehlike uyarısı’ ya da ‘zarar görme ihtimali’nin çok ötesine geçilerek, sanki milliyetçiliğin doğasında zorunlu olarak ırkçılık, yabancı düşmanlığı ya da soykırımcılık (hatta kadın kırımı) varmış gibi bir tutum takınıldığı gözden kaçmıyor. Bu risklerden söz ederken de, bu risklerin gerçekleşmediği durumlardan ya söz edilmez ya da tarihsel tecrübelerden seçici davranılarak sadece olumsuz olanlarından örnekler verilir; 20. yüzyılda gerçekleşmiş savaşlar ve çatışmalar, ırkçı ve faşist hareketler art arda sıralanır.

Ulus-devletin ömrünü tamamlamış bir siyasi örgütlenme biçimi olduğuna dair anlayış yanıltıcı olmakla beraber, Craig Calhoun’un (2012; s. 8) dediği gibi, şu an dünya üzerindeki “en demokratik ve müreffeh toplumların milliyetçi bir örgütlenme biçimine sahip” olduğu, ulus-devletin dünya ölçeğinde hâlâ başat siyasi örgütlenme biçimi olduğu ya unutuluyor ya da gözden kaçırılıyor. Dahası, “dünya sisteminin milliyetçilik üzerinden yürüdüğü” görülüyor. Zira özellikle “gelişmiş batı ülkelerinde, vatandaşlık düzenlemesinden tutun pasaport, edebiyat ve sinemanın sınıflandırılması, tarihe bakışları, eğitim sistemlerine kadar her alanda milliyetçilik o kadar kendilerine ait bir parça ki görünmez hâle gelmiş durumda.” Başka bir deyişle, milliyet/ulus olma hâli o kadar normal, o kadar doğal ki suyun ayırında varamayan balık gibiler. Onlar sudaki balık olarak suyun ayırında olmayabilirler, ama biz suyun dışında olmamıza rağmen bunun ayırında varamıyoruz. Onlarda milliyetçilik bir

8 A. Öcalan’ın “Kapitalist Modernitenin Toplumsal Doğaya Müdahalesi: Milliyetçilik” (Öcalan, 2011) makalesi. ‘Milliyetçilik Kanserdir’, ‘Burjuvazinin Dini Olarak Milliyetçilik’, ‘Ulus Devlet: Milliyetçiliğin En Yoğun Hali’, ‘Milliyetçiliğin Döl Yatağı: Yahudi İdeolojisi’ gibi alt başlıklardan oluşan makalenin, milliyetçiliğe ilişkin tartışmalara yön verdiği söylenebilir. Ayrıca bkz. editörün sunuş yazısı, Ulus Devlet Hapishanesinden Tahliye Olmak (2015), *Demokratik Modernite*, 14, 5-6.

norm hâline gelmiş, beraberinde normalliği getirmiştir. Ama her nedense biz suyun dışındakiler tarafından da milliyetçi duygulardan azade, hiçbir zaman milliyetçiliğe bulaşmamışlar gibi muamele görüyor, milliyetçiliğin kurumsallaşmış hâli gözlerden kaçmakta/kaçırılmaktadır. Onlar hâlihazırda bizim uğruna ölümü göze aldığımız/alacağımız en temel hakların içine doğuyorlar. Ne zaman ki sömürge ya da kolektif kimlikleri baskı altında olan toplumlar kendi egemenlerinin sahip oldukları haklara ilişkin minimum düzeyde dahi bir talepte bulunuyor, egemen devletlere karşı itiraz seslerini yükseltiyorlar, milliyetçilikle birlikte anılmaya başlıyorlar ya da bu şekilde gündeme geliyorlar. Milliyetçilik bir sorunlar yumağı olarak tanımlanıp, sadece tahripkâr bir siyaset biçimi olarak mahkûm ediliyor. Bu tür bir perspektif aslında madun bir topluluğun örgütlü ve kolektif mücadele etmesinin önüne geçmek ve ‘sesinizi çıkarmayın’ demekle neredeyse eşdeğerdir. Tabi asıl ilginç olan şu ki, sadece bu müesses nizamda söz sahibi olanlar değil, biz Kürtlerin de önemli bir kısmı çoğu zaman milliyetçiliği en fazla bir sorunlar yumağının parçası olarak tartışıyoruz ya da hiç tartışmıyoruz.

Diğer yandan, şayet bir kavramdan sadece riskler ve doğuracağı ihtimaller bazında söz edilecekse, imtiyazlı konumlarından taviz vermek istemeyen erkeklerin feminizmi benzer bir indirgemeci söylemle mahkûm etmeleri de bu yaklaşıma bir örnek olarak gösterilebilir ve bu mantık içinde haklı bile olabilirler. Nedir feminizme en kaba eleştirel yaklaşım biçimi? Feminizmin erkek düşmanlığı anlamına geldiği ya da salt bir erkek düşmanlığına varma riski taşıdığı iddiası. Diğer yandan, feminizmin bir kadın özcülüğü, “kadın doğası”cılığına dönüşerek toplumsal cinsiyet meselesinin tarihsel-toplumsal içeriğini boşaltması da riskler arasında sayılabilir.⁹ Kadınların ulusal kimliklerinin ve bundan kaynaklı sorunlarının görünmezliğine yol açabilir ya da bilinçli olarak ulusal kimlik ile onun kaynaklık ettiği sorunları görünmez kılmak için de araçsallaştırılabilir. Şu anda biz Kürtler bağlamında bu risklerin güçlü emareleri yok değil. Bu durumda, kadınların feminizme cephe almaları gerektiğini savunmak

9 Örneğin “erkek bilinci iktidar üretir” diyerek kadının bilincini iktidardan uzak tutan Yüksel Genç (2016). *Jineoloji* dergisi gibi yayınlarda ve Jin News gibi haber kurumlarında bu tarz söylemlere sıklıkla rastlamak mümkün.

ne kadar doğru bir seçenek ise, Kürtlerin milliyetçiliğe cephe almalarının da o derece doğru bir seçenek olduğu söylenebilir.

Bir ulusun kendini içeride barışçıl bir şekilde idame ettirebilmesinin şimdilik en iyi yöntemi gibi görülen demokrasinin de ciddi riskleri var. Demokrasinin her an faşizme dönüşme tehlikesi hiç uzak bir tehlike değil. Tarihsel örnekleri bir yana, son zamanlarda Türkiye’de olup bitenler çok sıcak bir örnek. Ama yerine ne koyacağını bilemediği için kimse de açıktan demokrasi karşıtlığı yapmıyor, yapamıyor. Demokrasiyi sürekli yeniden tanımlamanın, onun nasıl daha etkin, işlevsel hâle getirilebileceğinin yöntemlerini tartışmanın, temel hukuk ilkeleri üzerinden eleştirerek onu onarmaya çalışmanın dışında başka bir çözüm görünmüyor. Bana göre, biz Kürtler için milliyetçilik de hâlihazırda demokrasi kadar alternatifsiz bir kavram. Onun yerini alabilme ihtimali olan ne varsa tümünü (ümmetçilik, enternasyonalizm, halkların kardeşliği vs.) yeterince deneyimlediğimizi düşünüyorum. Şu an önümüzde iki seçenek kalmış durumda, Kürt kolektif kimliğimizden ve onu hayata geçirmekten vazgeçip, bunun getirdiği ağır yükten kurtularak Türkleşmek ya da Kürt kalmakta ısrar etmek. Tercihimiz ikincisinden yana ise, bence bu tercihin bizzat kendisini milliyetçilik olarak tanımlamaktan çekinmemize gerek yok.

Milliyetçiliği Feminizmle Uyuşabilir Bir Şekilde Tanımlamak

Gözden kaçırılan diğer bir nokta, milliyetçiliğin sömürge ya da bağımlı ülkelerde bir nevi kurtuluş ideolojisi işlevi görmüş olmasıdır. Buna rağmen sanki bunun görünür olma ve tartışılma ihtimalinin önüne geçmek istenircesine ‘ama bütün milliyetçilikler kötüdür’ şeklinde bir klişe dillerden düşmüyor. Oysa tam da bu noktada bizim milliyetçiliği kendi perspektifimizden tanımlama hakkını kendimizde görebilmemiz gerekiyor. Bu bağlamda yukarıda benim yaptığım tanımın dışında literatürdeki mevcut farklı tanımlara da göz atabiliriz.

Ranjoo S. Herr’in (2003, s.7) Anthony Smith’den aktardığı **etnosentrik** (etnomerkezli) milliyetçilik ile **polysentrik** (çok merkezli) milliyetçilik tanımlarından yararlanarak meşru olan ve olmayan milliyetçilik arasında bir ayırım yapılabilir. Etnosentrik milliyetçilik

kendini uzak bir geçmişe, atalardan kalan yitik bir ortak kültüre dayandırarak meşruiyetini temellendirir. Herr buna II. Dünya Savaşı sırasında yayılmacı Almanya ve Japonya örneklerini verirken, bize yakın olan Türk, Fars ve Arap milliyetçilikleri de pekâlâ bu kategoride değerlendirilebilir. Polysentrik milliyetçilik ise meşruiyetini bugünün siyasi koşulları içinde arar ve kendini bu koşullara dayandırmaya çalışır. Her ulusun kendini yeniden üretmeye, uluslar ailesi içindeki saygın yerini almaya hakkı olduğunu, eşitlerin statüsüne yükselme hakkı olduğunu iddia eder. Herr, bu kategoriye de bizim gibi sömürgeleştirilmiş ulusları örnek verir. Avustralyalı Gisela Kaplan -ki kendisi milliyetçiliğe epey mesafelidir ve milliyetçiliğin feminizm aleyhine işlev gördüğünde ısrar eder-yayılmacı ülke ile refah ve toplumsal gelişimi hedef alan milliyetçilikleri birbirinden ayırır (Kaplan, 1997). Keza buna sömürgeci ve sömürgecilik karşıtı milliyetçilik ayrımı da eklenebilir. Sömürgeci ülkelerde milliyetçilik bir tahakküm kurma ve statükoyu sürdürme işlevi görürken, sömürge ülkelerde ise bunun tersine bir özgürlük ideolojisi olarak işlev görür. Bu temel ayrımı görmeyerek her ikisini aynı kategoride değerlendirmek en iyi ihtimalle insafsızlık ya da bir art niyetin işaretidir.

Milliyetçiliğin Feminist Eleştirisi

Gelelim feminizm cephesinden milliyetçiliğe yönelik yapılan eleştiriye. Feminizm ile milliyetçilik arasındaki gerilimin nedenlerinden biri, milliyetlerin ezeli ve ebedi bir öze sahip olduklarına ilişkin ön kabuldür. Bu tür milliyetçilik anlayışı çoğu kez 'aile metaforu' ile ifade edilir. Aile ile kurulan benzerlik, ulusun da aile gibi 'doğal' olduğunu ima eder. Kadın ve çocukların itaatine yaslanan hiyerarşiyi de 'doğal' gösterir. Bir diğer neden kadın bedeninin çoğu kez ulus ve sınırlarını simgeleyen bir öneme sahip olmasıdır. Bu sınırlar yabancıların tacizine açıktırlar. Dolayısıyla bu sınır koruma altına alınmakla kalmayıp, ulusal sınırların sağlamaştırılması gibi bu sınır da sağlamaştırılmalıdır. Kadının cinselliği kendisinden çok ulusunun malıdır. Bu yüzden yabancı güçler tarafından kadınlara tecavüz edilmesi ulusun kirlenmişliğinin de sembolü hâline gelmektedir. Kadına yönelik bir eylem, kişisel bir hakkın ihlalden çok daha fazlasını ifade eder. Üçüncü nokta milliyetçiliğin ister is-

temez cinsiyetçi ifadelerle tahayyül ediliyor olmasıdır. Bu tahayyülde yabancı bir gücün hâkimiyeti sonucu itibarsızlaştırılmış, hadım edilmiş bir ulusun yaralı itibarı onarılır. Dördüncü nokta, kadınlar siyasi mücadeleye aktif olarak katılmalarına ve bağımsızlık sonrası durumlarının iyileştirileceğine dair vaatler verilmesine karşın, milliyetçi hareketin başarısı sonrasında kadınların yeterli haklara sahip olamamasıdır (Herr, 2003; Jayawardena, 1986; Kim, 2009; Enloe, 2003). Tüm bunlar, evet milliyetçiliğin ataerkil özelliğinin farklı tezahürleri olup feminist literatürde üzerinde neredeyse hemfikir olunan eleştirilerdir. Ancak feminist milliyetçilik de tam da burada devreye girmektedir. Bunu aşağıda açmaya çalışacağım.

Bize dönecek olursak, bizde (kuzey Kürtlerinde) bugün kadınları örgütleyebilen, pratik ve söylemleriyle kamuoyu oluşturabilen tek güç neredeyse sadece ana akım Kürt siyasetidir. Bu cepheden üretilen feminist eleştirilere baktığımızda yukarıda saydığım tüm eleştirileri kapsadığını söylemek mümkün. Peki, Kürt kadınları olarak ne yapmalıyız? Milliyetçiliğin sadece ataerkil kökenlerini sorgulayıp hatta lanetleyip, kolektif kimliğimizi ya da Kürt kimliğimizi ve onun taleplerini bir tarafa bırakıp sadece kadın kurtuluşuna mı odaklanalım? Benim buna cevabım hayırdır. Kadın hareketinin ya da herhangi bir feminist hareketin hedefi kadınların refahını yükseltmek, her alanda erkeklerle eşit şartlara ve fırsatlara sahip olmalarını sağlamak ise, en başta kendisinden kadınları bunlardan mahrum bırakan nedenleri, durumları tespit etmesi beklenir. Bizim özgül koşullarımızda nedir bunlar? Milliyetçiliğe karşı olduğu iddiasındaki kadın hareketi en çok ataerkilliği sürekli birinci sıraya koyduğu için, onu ele alalım.

Milliyetçilik ile Feminizmin İşbirliği

Evet, biz kadınlar ataerkillikten çok muzdaripiz, doğru. Ama ataerkillikle mücadeleyi birincil hedef olarak belirlesek dahi milliyetçilikle en azından stratejik bir işbirliği yapmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Nitekim feminist hareketin tarihi bu konuda bize çok şey söylüyor. Bağımsızlık mücadelesi vermiş pek çok ülkede aslında feminizmin kendisi milliyetçilikle iç içe ya da onun yarattığı atmosfer içinde doğmuştur denilebilir (West, 1997; Jayawardena, 1986). Ki Kürt feminizmini de bu genellemenin dışında tutmak zor. Nite-

kim kadınların oy kullanma ve seçilme hakkı beklendiğinin aksine, demokrasinin beşiği yerleşik ülkelerde değil, bağımsızlık hareketi yürüten ülkelerde feminizm ile milliyetçiliğin işbirliği sonucu gerçekleşmiştir. Mesela Yeni Zelanda daha İngiltere'nin hâkimiyetinde iken, 1893 yılında kadınlar burada ilk kez oy kullanma hakkını, 1919 yılında da seçilme hakkını elde ettiler. Avustralya 1902 yılında bağımsızlığını elde ettikten hemen sonra kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanıdı. Finlandiya bağımsızlıktan önce, henüz Rusya'ya bağlı bir düklük iken 1906'da kadınlara seçme ve seçilme hakkını tanıdı (Kaplan, 1997, s.19; Szapor, Gottlieb ve Wernitzig, 2017).¹⁰

Daha yakın bir zamanda 1980'li yıllarda Güney Kore'de, milliyetçi *mujing* hareketi ile G. Kore feminist hareketinin işbirliği hem demokrasinin hem de feminist hakların önünü açtı (Herr, 2003; Kim, 2009). Buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Yalnız Quebec'de başlarda aksi bir durum söz konusu. Quebec'in Katolik, Kanada'nın da Protestan olmasından kaynaklı, erken dönem Quebec milliyetçiliğindeki mezhep farklılığı vurgusu kadınların aleyhine bir işlev görmüş, 1940 yılına kadar kadınlar seçme ve seçilme hakkını elde edememişlerdir. Oysa Kanada'da bu hak 1917 yılında tanınmıştır. Bununla beraber yakın zamanda Quebec, milliyetçilikle iç içe geçen toplumsal hareketlilikleri nedeniyle kadın hakları konusunda, Kanada'yı geride bırakmış durumdadır. Keza İrlanda'da da yine İngiltere ile olan mezhep farklılığının, bağımsızlık sonrasında da kadın hakları aleyhine işlev gördüğü söylenebilir (Le Clerc ve West, 1997). Ancak, bu her iki örnekte de ortaya çıkan sonucu sadece milliyetçilik hanesine yazmayıp, o dönemde dinî anlayışın kendisini milliyetçilik üzerinden meşrulaştırmaya çalışmasının sonucu olarak değerlendirmek yerinde olur.

Keza 20. yüzyılda bağımsızlığını elde eden pek çok Güney Asya ve Afrika ülkesinde de bağımsızlığa giden süreçte feministlerle milliyetçilerin işbirliği seçme ve seçilme hakkı gibi temel haklar dışındaki da kadınların durumunda iyileşmeleri beraberinde getirdi (West, 1997). Ama pek çok yerde feministlerin beklentilerinin yeterince karşılanmadığı da doğrudur. Dolayısıyla yaşanmış tecrübeleri de temel

10 Ayrıca bkz. *Encyclopedia Britannica*. Erişim tarihi: 15/01/2020. <https://www.britannica.com/topic/woman-suffrage>.

olarak, feministlerin sadece olumsuz örneklerden yola çıkıp milliyetçiliğin feminist talepleri hiç bir zaman karşılayamayacağı sonucuna varmalarının indirgemeci olduğu kadar yanıltıcı da olacağını altını çizmek yerinde olur. Oysa daha yapıcı ve tartışmanın önünü açıcı şöyle bir sonuca varılabilir: “kadınların siyasi mücadeleye katılmalarının doğal bir sonucu olarak feminist hedefler gerçekleşmiyor; cinsiyetçi ideolojinin bizzat hedef alınmasıyla gerçekleşiyor.” (West, 1997, s. 216). Bu yüzden feministlerin milliyetçilik konusuyla daha çok uğraşmaları, onu didiklemeleri gerekiyor.

Diğer yandan indirgemecilikten biraz olsun sıyrılabilmek için belki yüzümüzü ataerkilliğin kendisine çevirmek yerinde olur. Bir kere ataerkilliğin milliyetçilikten çok daha köklü ve yerleşik olduğunun pek tartışma götürmediği konusunda hemfikir olmak zor olmasa gerek. Ataerkilliğin en azından insanlığın yerleşik hayata geçtiği döneme, hatta daha öncesine, avcılık-toplayıcılık dönemine dek izi sürülebilir. Hâl böyle iken milliyetçiliği sadece ataerkillikle etkileşimi içinde açıklamak, onun tüm olumsuzluklarını milliyetçilik üzerinden açıklamak art niyet değilse de, ciddi bir hatayı barındırmaktadır. Diğer yandan:

Ataerkillik ırkçılık, kapitalizm, kolonyalizm, neokolonyalizm gibi diğer sistemlerden de bağımsız düşünülemez. Ataerkillik bu sistemlerin hepsini kesen çok daha kapsayıcı bir özelliğe sahip. Ya da şöyle söyleyebiliriz, cinsiyet, ırk, etnisite, din, sınıf ve ulus gibi farklı sistemlerin kendilerine özgü ontolojik temelleri ve işleyiş sistemleri olmasına rağmen, önemli ölçüde içiçe de geçmiş durumdadır ve her biri diğer sistemlerle etkileşimi içinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla kadınlara yönelik baskıyı tanımlamaya yönelik her bir çaba özgün sosyoekonomik ve tarihsel koşullar içinde diğer baskı biçimlerini de hesaba katmalıdır. Nitekim, kadınlar da tarihsel ve sosyo-ekonomik bağlamlar içinde yaşıyorlar; kazanımları kadar mağduriyetlerinin de tüm bu bağlamlarla etkileşim hâlinde olması kaçınılmazdır (Yural-Davis, 2003, ss.6-8).

Feminist Kürt Milliyetçiliği

Pek de ikna edici temellere dayanmayan eleştirilerden yola çıkarak milliyetçiliğe cephe alan bir feminizm anlayışının Kürt kadın-

larının refah düzeyini ileriye taşımaları pek olası görünmüyor. Kadın özcülüğü yaparak, ‘kadın doğası’ni idealleştirerek cinsiyet meselesini tarihsel-toplumsal bağlamından koparmanın kafa karışıklığını arttırmaktan öte bir fayda getireceğini düşünmek zor. Çünkü bağlamı göz ardı ederek milliyetçiliğe karşı duruş sergileyen bir feminizm, Kürtlerin bir bütün olarak maruz kaldığı tahakküm biçimlerini en iyi ihtimalle tanımlayamamıştır ya da bunun ayırdına varamamıştır. Dahası bu türden bir yaklaşımın tüm tahakküm biçimlerinden sadece ataerkil tahakkümü karşısına alıp, diğerlerini görmezden geldiği rahatlıkla iddia edilebilir.

Oysa milliyetçiliğin ataerkil yönüne karşı çıkarak da milliyetçi olmak mümkün. Kürdistan bağlamında feminizm, kadınların refahını iyileştirmeyi amaçlıyorsa, tüm çekincelerine rağmen milliyetçilikle stratejik bir işbirliği yaparak Kürt kadınlarının haklarını ileriye taşıyacak bir ortamı hazırlayabilir. Feminist perspektif odağında kadının insan haklarını bir tarafa bırakalım, bu tür bir işbirliği Kürt kadınlarının bizzat temel yaşam hakkına da sahip çıkmış olacaktır. Çünkü milliyetçilikten azade bir feminizmin, Kürt kadınlarının yaşam hakkını bile savunabileceğini düşünmek zor. Kürt feminizmi şayet Kürt kadınlarının sadece kadın olmalarından dolayı öldürülmekten tutun, cezaevlerine konmak, işten atılmak gibi diğer şiddet biçimlerine kadar türlü tahakküm biçimlerine maruz kaldıklarını düşünmüyorsa, bu işbirliğinin hayati bir önem taşıdığıın altı çizilmelidir.

Elbette bu işbirliği, milliyetçilikle de iç içe geçmiş ataerkil ve cinsiyetçi söylemlerle, milliyetçiliğe yaslanarak dinî ya da geleneksel muhafazakârlığı egemen kılmaya yönelik söylemleri mahkûm etmeyi de içermelidir. Milliyetçiliğin bu şekilde feminizm lehine dönüştürülmesi ve yeniden tanımlanması mümkün olabilir. Bu çerçevede feminizm ile milliyetçilik arasındaki gerilim hatlarından bir iki örnek vermek yerinde olur.

Bu gerilim hatlarından biri daha çok etnosentrik çerçeveye koyabileceğimiz muhafazakâr anlayışın ulusal rol dağılımını tanımlarken, kadınları ulusal kültürün taşıyıcısı/aktarıcısı olarak kodlamalarıdır. Bunun bizdeki tercümesi şudur: Kürtçe önce aile içinde anneden öğrenilir, sürdürülür ve aktarılır. Sözlü kültür de keza büyük ölçüde kadın-

lar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılır. Nitekim kadınların okullaşma oranı arttıkça Kürtçeyi öğrenen çocukların sayısının azaldığı, nesilleri birbirlerine bağlayan unsurlarda ve sözlü kültürün aktarımında ciddi gerileme olduğu vs. dillendirilir. Kürtlerin, ortak kültürü yeniden üretecek ve onu aktaracak kurumlara da sahip olmamalarından dolayı kadınların bu rolü, özendirici bir idealleştirmeye beraber, her defasında altı çizilerek hatırlatılır. Bu söylem, ortak değerleri yeniden üretecek kurumların eksikliğinden kaynaklı bir endişeden ziyade, var olan cinsiyetçi rol dağılımının zarar görmesi endişesi olarak okunabilir. Bu rolleri yerine getirmesi gereken kurumların oluşturulmasına dönük bir hedeften ziyade, üstü örtük kültürün aktarıcısı olarak kadınlar 'idealize' edilerek bu rollerini devam ettirmeleri önerilir ya da en azından arzu edilir. Zira Kürt kültürüne kaynaklık ettiği ileri sürülen kadınlar, ezici çoğunlukla modern bir eğitimden yoksundurlar ya da hareket alanları çok sınırlıdır. Bu kültür aktarımı rolü ancak özel alanın pek de dışına çıkamayan ya da devlet kurumlarının etki ve baskı alanının dışında kalmış kadınlarca sürdürülebilmektedir. Bunu en azından kendi tecrübelerimizden ya da gözlemlerimizden biliyoruz. Zira bugün Kürtçeyi aile içinde öğrenebilmiş -zaten çok büyük oranda aile içinde öğrenilebiliyor- olanların önemli bir kısmı bunu annelerinin modern bir eğitimden geçmemesine ya da kentli bir yaşam sürdürmemelerine borçludurlar genellikle. Ailenin ya da özel alanın dışına çıkma imkânı bulan kadınların genellikle bu rolü sürdür(e)medikleri aşikâr bir durumdur.

Dil meselesi üzerine akıl yürütürken, bazen kendimi şöyle düşünürken yakalıyorum: İyi ki de annem eğitilmiş ya da şehirli değilmiş ki ben Kürtçe konuşarak büyümüşüm. Sonrasında şöyle irkilip kendime geliyorum. Bu ne kadar kolaycı, bencil ve sığ bir bakış açısı! Arkasından şöyle bir soru geliyor. Neden benim Kürtçe öğrenebilmem için annemin eğitimden ve kentli bir yaşam biçiminden uzak kalmış olması gerekiyordu ki? Mesela Türkler de dillerini sadece bu şekilde mi öğreniyorlar? Onların dil aktarıcıları sadece anneleri ya da aileleri midir? Hayır. Türk dilini, kültürünü ve kolektif kimliğini geliştiren, yeniden üreten ve aktaran örgütlü kurumlar ve bu kurumların tamamından oluşan Türk devleti var. Ki bu kurumlar, artık anneler istedikleri kadar evde Kürtçe konuşsunlar, dışarıda ister is-

temez etki alanından kurtulamadığımız kurumlardır. O etki alanının açık bir sonucu da şu anda burada sizinle Türkçe konuşmak zorunda olmamdır. Biz de onlar da annelerimizden ilk kendi dilimizi öğreniyoruz ama (ki artık her Kürt annesinden Kürtçe öğrenmiyor o ayrı bir tartışma konusu) sonuç ortada.

O halde bu söylem karşısında feminist bir Kürt milliyetçinin tavrı ne olmalıdır? Elbette ki kadınları olabildiğince özel alana hapsedip, devletin kurumlarından ve Türklüğün yeniden üretim alanı olan kamusal alandan ve kurumlarından uzak tutmak olamaz. Bir ulusun hem yeniden üretimi, hem dili ve kültürünün yaşatılması görevinin sadece kadınlara yüklenmesinin kendisi bir kere eşitsizliğin en büyük nedenlerinden biri ve de haksızlık. Kadınların buna dur demeye, erkekleri bu yükü paylaşmaya davet etmeye hakları var. Zaten kadınları özel alana hapsederseniz de Kürtçenin henüz bir varlık gösteremediği modern teknolojiyi özel alandan uzak tutamıyorsunuz. O hâlde çözüm yolu öncelikle okullardan başlayarak milliyetçi bir hedef doğrultusunda kurumlarımızı oluşturmaktır. Feministlerin vereceği cevap Kürtlerin kendi kendilerini yönetmelerini esas alacak kurumsallaşma hedefine daha fazla sahip çıkmak ve buna dönük bir siyaset ya da faaliyet alanı önermek olabilir.¹¹ Bu hedef, milliyetçiliğin içe dönük birincil hedefi olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla bu, aslında tam da feministlerin muhafazakar milliyetçilerle ısrarlı ve sabırlı müzakerelere girmeleri gereken bir noktadır ve böylesi bir tutum feminist hareketin milliyetçilik üzerinde söz sahibi olabileceği, keskinliklerini aşındıracağı, onu kadınlar lehinde dönüştürebileceği ve yeniden tanımlayabileceği önemli bir alan açacaktır.

Diğer yandan sosyo-ekonomik değişime paralel olarak kadın ve erkek rolleri bunca değişime uğramakta iken annelik rolü ya da ço-

11 Kürt Enstitüsü, Dibistanên Azad (Özgür Okullar), Kürtçe televizyon, Kürtçe yayıncılık gibi kurumsallaşma çabaları her ne kadar görmezlikten geline-mese de, bu tartışmanın gerekliliğini azaltmıyorlar. Zira hareketin söylemi-ne hakim aşırı düzeydeki milliyetçilik eleştirisi ve gündelik legal siyasetteki izdüşümlerinin kurumları gölgede bıraktığı söylenebilir. Ya da Fırat Aydın-kaya'nın "Kürt hareketi etnik milliyetçi bir epistemolojiden hareket etmi-yor... Kürt olma unsurunu *kimi zaman* (italik bana ait, F.A.) ön plana çıkar-maktadır." tespitinde dile getirdiği gibi söz konusu kurumları da tartışmalı hâle getirdiği kanısındayım. Bkz. Aydınkaya (2011).

cuk bakımı sorumluluğu niye değişime uğramasın ya da yeniden tanımlanmasın. Bu feminist bir milliyetçi söylem içinde de savunulabilir. Var olan roller her hâlükârda değişime mahkûmdur. Şayet özcü ve etnosentrik bir milliyetçi anlayışın içinden konuşmayacaksa pek çok toplumsal rol ve unsur yeniden tanımlanmaya açıktır. Milliyetçi Kürt feministleri bu hat üzerinden de bir tartışma yürüterek milliyetçiliğin ataerkil yönünün törpülenmesine katkıda bulunabilirler.

İkinci bir gerilim hattı da özcü ve muhafazakâr milliyetçiler tarafından gündeme getirilen, tarih boyunca belirlenmiş cinsiyetçi rol dağılımının dışına çıkabilmiş Kürt kadın figürleridir. Mevcut cinsiyetçi rol dağılımından endişe edenler ya da Kürtlere hiçbir olumsuzluk atfetmek istemeyen özcü milliyetçiler sıklıkla bu kadın figürleri kadınların önüne koyarak Kürt kadınlarının tarih boyunca özgür ve eşit olduklarını, zira bugün özgürlük ve eşitlik sorununun olmadığını imlemek isterler. İlk akla gelen isimler Fata Reş, Adile Hanım, Mestûre Erdelanî, Meyan Hatûn, Zerîfe Hanım, Hede Hanım daha yakın tarihten Leyla Zana vb. Ve deniliyor ki, biz Kürtler kadının öne çıkmasından ya da farklı roller üstlenmesinden rahatsız olan bir toplum değiliz, işte örnekleri! Böylelikle, bir yandan günümüzde var olan cinsiyetler arası eşitsizlikler bu örnekler üzerinden gizlenmeye çalışılırken öte yandan kadınların ayrı örgütlenmelerine, feminist söylemler geliştirmelerine gerek olmadığı alttan alta telkin edilir. Bir yandan tarihimize bu yönüyle gurur duyulması beklenirken, diğer yandan ezeli ve ebedi bir eşitliğin örnekleri olarak kabul edilmeleri beklenir.

Milliyetçi bir feminist anlayışın bu sinsi söyleme tepki olarak bu tarihsel figürleri yok saymaları ya da görmezden gelmeleri de bir o kadar yanıltıcı olabilir. Aksine bu kadınları, muhafazakâr anlayıştan farklı bir şekilde sahiplenip asıl hak ettikleri şekilde öne çıkarmak, farklı sonuçlara varmak daha doğru bir strateji olabilir. Van Bruinessen (2005), bu meseleyi ele aldığı bir makalesinde, kadın liderlerin rollerini eşlerine borçlu olduklarını, nihayetinde bu örneklerin Kürt toplumunda kadının konumu için genelleştirilemeyeceğini söyler. Doğrudur. Ama bununla yetinmeyerek tartışmayı daha ileriye taşımak mümkün. Çünkü bize daha fazla şey söylemektedir bu örnekler. Mesela Adile Hanım daha eşi hayatta iken Caf aşiretinin pek çok işini üstlenmiş durumdaydı. Ve bunu eşinin

erken ölümünden sonra da yıllarca sürdürdü. Meyan Hatun Yezidi olmasına rağmen 1913-1957 yılları arasında kırk dört yıl fiili olarak Yezidilerin mirlik konumunda bulundu. Bu her iki kadın rollerini kime borçlu olurlarsa olsunlar, uzun yıllar boyunca bu görevi yerine getirebilmiş olmalarını, en önemlisi de ciddi bir rekabet ya da tepkiyle karşılaşmadan kabul görmelerini göz ardı etmemek gerekiyor. Başka bir noktadan bakacak olursak, çoğu zaman koyu bir ataerkillikle özdeşleştirilen bir toplumda adı geçen kadınların uzun yıllar iktidardaki konumlarını sürdürmüş olmaları günümüz iktidar paylaşımı taleplerinin meşruiyet dayanağı olarak değerlendirilebilir. Kendi geçmişimizden yola çıkarak, kadınların öncü ya da iktidar pratiklerine bakıp, kadınlar lehine, erkeklerden farklı bir öze sahip olmadıkları sonucuna da varılabilir. Diğer yandan, bu örnekler erkeğin akıl, kadının duygu ile özdeşleştirildiği tanımları daha o tarihlerde geçersiz kılan öncüller olarak öne çıkarabiliriz, yoksa ezeli bir eşitliğin örnekleri olarak değil (Adsay, 2014, s.91). Bugünkü eşitlik taleplerine gölge düşürmekten ziyade bu taleplere dayanak olarak gündeme getirilebilirler.

Sonuç

Ortaya çıkması muhtemel başarısızlıklar söz konusu olsa bile Kürt feministler şayet kendilerini her türlü toplumsal bağdan azade bireyler olarak tanımlamıyorlarsa, farklı milliyetçilerle diyalogu sürdürmeleri gerekir ki milliyetçi söylemin dönüştürülmesinde rol sahibi olabilsinler. Ya da “sığ bir homojenleştirme itkisine direnmek ve ‘ulus’ ve olası siyasi cemaatin potansiyel olarak daha zengin başka tanımları için mücadele” edebilsinler (Gyanendra Pandey’den aktaran, Chatterjee, 2002). Farklı “kültürel karşılaşmaların ulusal kültürü sürekli değişime uğrattığı bir dönemdeyiz. Değişimlerin arkasındaki en önemli toplumsal aktörlerden biri de feministlerdir.” (Herr, 2003) Milliyetçilikle yapılacak müzakerelerde feministlerin aktif katılımı, ısrarlı ve sabırlı çabalarının feminist perspektifle kadının erkeklerle eşit düzeyde insan haklarının tanınması ve yerleşmesindeki önemli bir role sahip olacağı şüphesizdir. Zira, feminizm sadece kadınların bilincini değil, beraberinde erkeklerin de bilincini dönüşüme uğratma kapasitesine sahip. Bu dönüşümün milli-

yetçiliğin ataerkil yönünü de kapsaması yine feministlerin ısrarlı ve sabırlı sonuçlarıyla mümkün olabilir. Dolayısıyla en kritik koşullarda dahi Kürt feminizmi ataerkil milliyetçiliği takibe alarak kendi perspektifinden itiraz etme ve onu yeniden tanımlama hakkını kendinde görmeli/görebilmelidir. Aksi takdirde feministler milliyetçi söylemin inşası ya da sürdürülmesini muhafazakâr milliyetçilerin tekeline terk ederek ulusal kültürün oluşumundaki rollerinden feragat etmiş olacaklar. Kürdistan bağlamında milliyetçiliğe bütünüyle cephe alarak, feminist hakların ileriye taşınabileceğini düşünmek koyu bir bencillik değilse, koyu bir manipülasyonun ürünü olarak yorumlanmaya açıktır. Farklı bir şekilde söyleyecek olursak feministlerin, Kürtleri sürekli milliyetçilik yapmakla suçlayan ama aslında Kürtlerin kolektif kimliklerinden feragat etmelerini buyurmuş olanlarla aynı safta yer aldıkları bir görüntü de oluşmaktadır. Zira Kürt kadınlarının kurtuluşunda feminizm ne kadar hayati bir öneme sahip ise, milliyetçilik de bütün Kürtlerin kurtuluşunda o derece hayati bir öneme sahiptir.

Referanslar

- Adsay, F. (2014). *Yezidi Kadınlar: Kültürel Sınırların Edilgen Taşıyıcıları*. İstanbul: Avesta.
- Adsay, F. (2017). Kürt Kadınları Ulusal Kimliklerinden arınmalı mıdır? Erişim tarihi: 23 Ocak 2020. <http://www.basnews.com/index.php/tr/lifestyle/sexual/327550>.
- Adsay, (2017a). Devletsiz Kürt Kadınları Erişim tarihi: 23 Ocak 2020. <http://www.basnews.com/index.php/tr/culture-arts/book/328969>.
- Al-Ali, N. & Pratt, N. (2015). Di Navbera Neteweperweri û Mafên Jinan de Tevgera Jinên Kurd li Iraqê, *Zarema*, 4, 82-99, çev. F. Adsay.
- Aydinkaya, F. (2011). Yeni Kürt Milliyetçiliğinin İnşası ve Yeni Kürt Orta Sınıfının 'Pasif Devrim Utopyası', *Dipnot*, 5, 147-169.
- Bilici, M. (2017). *Hamal Kürt*. İstanbul: Avesta.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Chatterjee, P. (2002). *Ulus ve Parçaları*. İstanbul: İletişim.
- Çağlayan, H. (2007). *Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar*. İstanbul: İletişim.
- Çağlayan, H. (2013). *Kürt Kadınlarının Penceresinden*. İstanbul: İletişim.

- Çağlayan, H. (2016). Milli Demokratik Tezinden Demokratik Konfederalizme Kürt Hareketi ve Toplumsal Cinsiyet. Elçin Aktoprak & A. Celil Kaya (Ed.), *21 Yüzyılda Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim.
- Demirtaş, S. (2015). *HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'la Söyleşi (II): "Özerklik Adı Altında Minik Ulus-Devletler Değil.* Erişim tarihi: 15 Ocak 2020. <https://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1161/hdp-es-genel-baskani-selahattin-demirtas-la-soylesi-ii-ozerklik-adi-altinda-minik-ulus-devletler-degil#.XigARi3BKu4>;
- Demirtaş, S. (2019) Günü Geldiğinde Kimse Bağrına Taş Basmayacak. Erişim Tarihi 31 Ocak 2020. <http://yeniozgurpolitika.net/gunu-geldiginde-kimse-bagrina-tas-basmayacaktır/>.
- Enloe, C. (2003). *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler* (B. Kurt, Ece Aydın, çev.). İstanbul: Çitlenbik.
- Genç, Y. (2016). Jineoloji Özgürlük İdeolojilerinin Bilimidir. *Jineoloji*, 3, 127-143.
- Gökkan, A. (2016). Özgür Yaşam İçin Bir Sistem Önermesi: Demokratik Özerklik, *Jineoloji*, 3, 200-208.
- Herr, R. S. (2003). The Possibility of Nationalist Feminism, *Hypatia* 18:3. Erişim tarihi: 18.01.2020. <https://www.academia.edu/9743207/>.
- Kışanak, G. (2019). *Kürt Siyasetinin Mor Rengi*, Ankara: Dipnot.
- Öcalan, A. (1999). *Kürt Aşkı*. İstanbul:Aram.
- Öcalan, A. (2000). *Nasıl Yaşamalı I. Cilt*. İstanbul: Mem.
- Öcalan, A. (2011). Kapitalist Modernitenin Toplumsal Doğaya Müdahalesi: Milliyetçilik. *Dipnot*, 5, ss. 79-93.
- Jayawardena, K. (1986). *Feminism and Nationalism In the World*. London:ZedBooks.
- Kaplan, G. (1997). Feminism and Nationalism: The European Case, Lois A. West (Ed.), *Feminist Nationalism* (ss. 3-41). London: Routledge.
- Kandiyoti, D. (2007). *Cariyeler, Bacular, Yurttaşlar*, (A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınç, F. Özbay, çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Kim, H-K (2009). Should Feminism Transcend Nationalism? A De-

- fense of Feminist Nationalism in South Korea, *Women's Studies International Forum* 32, 108–119.
- LeClerc, P. & West, L.A. (1997). Feminist Nationalist Movements in Quebec: Resolving Contradictions? Lois A. West (Ed.), *Feminist Nationalism* içinde(ss. 220-247). London: Routledge.
- Mojab, S. (2005). Devletsiz Olanın Yalnızlığı: Feminist Bilginin Sınırlarında Kürt Kadınları. S. Mojab (Ed.), *Devletsiz Ulusun Kadınları* içinde(ss. 13-31) (F. Adsay, S. Kılıç, E. Uşaklı, çev.). İstanbul: Avesta.
- Mojab, S. (2005a). 1946 Kürt Cumhuriyet'inde Kadınlar ve Milliyetçilik. S. Mojab (ed.), *Devletsiz Ulusun Kadınları* içinde (ss. 101-123) (F. Adsay, S. Kılıç, E. Uşaklı, çev.). İstanbul: Avesta.
- Smith, A. (1983). *Theories of Nationalism*. London: Duckworth.
- Szapor, J., Gottlieb, J & Wernitzig, D. (2017). Suffrage and Nationalism in Comparative Perspective. Erişim tarihi: 15 Ocak 2020. https://www.academia.edu/36687098/Suffrage_and_Nationalism_in_Comparative_Perspective;
- Şahin, Sinan (2018). *Bir Uygarlık Hastalığı: Milliyetçilik*. Erişim tarihi: 30 Ocak 2020. <https://issuu.com/zerdustbaran/docs/milliyetcilik>
- Van Bruinessen, M. (2005). Adile Hanım'dan Leyla Zana'ya: Kürt Tarihinde Siyasi Liderler Olarak Kadınlar. Shahrzad Mojab (Ed.), *Devletsiz Ulusun Kadınları* içinde (ss. 129-151) (F. Adsay, S.Kılıç, E. Uşaklı, çev.) İstanbul: Avesta.
- Yüksel, M. (2006). The Encounter of Kurdish Women with Nationalism in Turkey, *Middle Eastern Studies*, Erişim tarihi: 21 Ocak 2020. https://www.academia.edu/20843151/The_Encounter_of_Kurdish_Women_with_Nationalism_in_Turkey.
- West, L. A. (Ed.) (1997). *Feminist Nationalism*. London: Routledge.
- Yakut, M. S. (2011). Leviathan'ın Modern Yüzü Olarak Ulus-Devlete Bakma. *Dipnot*, 6, 147-165.
- Yılmaz, F. (2011). Makul Milliyetçilik: Ezilen Ulus Milliyetçiliği Fikrinin Eleştirisi", *Dipnot*, 6, 218-231.
- Zengin, M. (2019). Erişim tarihi: 20.01.2020. <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/02/07/kurt-milliyetciliginin-kurt-kadin-hareketi-ile-imtihani/>.

İÇİNDEKİLER

Kürt Çalışmalarında Yeni Bir Soluk.....	7
İsmail Beşikci Hoca'nın Bahar ve Güz Akademisi Öğrencilerine Yönelik Konuşması.....	11
100. Yaşında Kürd Kadınları Teâli Cemiyeti <i>Rohat Alakom</i>	15
Kayıp Sesler ve Hafıza Sözlü Gelenekten Günümüze Kürt Müziğinin Kayıt Öyküsü <i>Zeyneb Yaş</i>	27
Kürt Halk Ozanları Dengbêjlerin Gözünden Sınırlar ve Devlet <i>Wendelmoet Hamelink & Hanifi Barış</i>	51
“Kürt Komşu, Kürt Kiracı İstemiyoruz!”a Direniş: Anti-İrkçi Bir Pratik Olarak Kürtlerin Ev Sahibi Olması <i>Güllistan Yarkan</i>	89
Kimliğin Ekonomi-Politik Değeri ve Sosyo-Politik Hafıza <i>Polat S. Alpman</i>	115
Milliyetçiliğin Feminist Savunusu <i>Fahriye Adsay</i>	141
Yarsan mı? Ehl-i Hak mı? Kürt İnançlarının İsmlendirilmesi Üzerine <i>Shahab Vali</i>	161
Yazarlar.....	179
Bahar Akademisi Programı.....	183

KÜRT ÇALIŞMALARI

BAHAR AKADEMİSİ-1

ibv
İSMAIL
BEŞİKÇİ
VAKFI

İsmail Beşikci Vakfı Kürt Çalışmaları
Bahar Akademisi-1

Yayıma Hazırlayan

Güllistan Yarkın

Düzeltili

Güllistan Yarkın, Tofan Sünbül

Program Koordinatörü

Tofan Sünbül

Tasarım ve Uygulama

Şemal Medya Tasarım Ofisi (semalmedya@gmail.com)

Birinci Baskı: 2020

ISBN: 978-605-9073-41-7

Baskı

Sadık Daşdöğen – Berdan Matbaacılık

Davutpaşa Cad. Güven San. Sit.

C Blok No: 215-216, Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 613 12 11

İsmail Beşikci Vakfı Yayınları

İstiklal Cad. Ayhan Işık Sok. No: 21, Kat: 3

Beyoğlu - İstanbul

Tel & Fax: 0212 245 81 43

GSM: 0533 488 01 12

e-mail: ronyayin@gmail.com

Alıntı ve tanıtlar dışında, kitabın tamamı ya da bir kısmı yazar, İsmail Beşikci Vakfı ve Roni Basın Yayın Ltd. Şti.'den izinsiz basılamaz ve çoğaltılamaz.

İSMAİL BEŞİKCİ VAKFI
KÜRT ÇALIŞMALARI
BAHAR AKADEMİSİ-1

İSTANBUL, 2020